

PËRMBLEDHJA E REKOMANDIMEVE TË KËSHILLIT TË INVESTIMEVE - 2015

-MBLEDHJA NR. 1-

A. REFORMA PËR DERREGULLIMIN

1. Inkurajohet dhe mbështetet finalizimi i reformës derregullatore të *Ministrisë së Zhvillimit Ekonomik, Turizmit, Tregtisë dhe Sipërmarrjes*, duke rekomanduar respektimin me përpikmëri të afateve kohore si edhe koordinimin e aksioneve në këtë drejtim për të patur sa më pak risk dhe kosto për biznesin.

-MBLEDHJA NR. 2-

A. KONTROLLI TATIMOR

Ndryshimet e nevojshme ligjore duhet të fokusohen në aktet e mëposhtme ligjore:

- Ligji Nr. 9920 datë 19.05.2008 “Për Proçedurat Tatimore në RSh” (i ndryshuar) (Ligji 9920);
- Udhëzimi Nr. 24 datë 02.09.2008 i Ministrisë të Financave “Për Proçedurat Tatimore në RSh” (i ndryshuar) – (Udhëzimi Nr.24);
- Rregullorja Nr. 1 datë 28.04.2009 e Drejtorisë së Përgjithshme të Tatimeve, “Mbi Proçedurat e Zgjedhjes për Kontroll”;
- Manuali i Kontrollit Tatimor.

Rekomandimet janë ndarë në 3 drejtime kryesore që lidhen me performancën e Sistemit Tatimor të Kontrollit në Shqipëri.

a) Ndryshimet në Legjislacion

Për t’u miratuar brenda një afati të shkurtër kohor:

1. Qeveria duhet të garantojë një sistem transparent për kontrollin tatimor, duke bërë publike treguesit kryesorë të riskut që përdoren nga Sistemi Elektronik i Riskut për të identifikuar bizneset me risk dhe për rrjedhojë subjektet që do t’i nënshtrohen inspektimeve. Kriteret duhet të përgatiten dhe përshtaten mbi baza sektoriale (turizëm, shërbime, banka, tekstile etj) dhe në raport me madhësinë e biznesit. Natyrisht që formula që përdoret nga Sistemi për zgjedhjen e subjekteve duhet të mbetet shumë konfidenciale. Treguesit kryesorë të riskut të përdorura nga Sistemi Elektronik i Riskut, duhet të konsiderohen për t’u përfshirë në mënyrë të përgjithshme në Nenin 80 paragrafi 4 i Ligjit Nr.9920. Ky ndryshim do të rriste standardet e transparencës së administratës tatimore në procesin e zgjedhjes së subjekteve që do t’i nënshtrohen kontrollit dhe do të zvogëlonte zërat sipas të cilave administrata tatimore i përzgjedh bizneset, subjekt i kontrolleve, në bazë të kriterëve subjektive dhe jo-objektive.

2. Gjithashtu, ndryshime të nevojshme ligjore sugjerohen në Udhëzimin Nr. 24 dhe Manualin e Kontrollit Tatimor ku duhet të përshkruhen në mënyrë të qartë dhe të detajohen sa më poshtë vijon:
- *Treguesit e riskut për përzgjedhjen automatike nga Sistemi.* Treguesit duhet të jenë më të detajuar dhe më transparent për tatimpaguesit, pa bërë publike formulën e zbatuar dhe treguesit e tjerë sasiorë. Sistemi automatik i zgjedhjes mbi bazën e riskut duhet të shfrytëzojë të gjithë informacionin e mbledhur nga administrata tatimore (tatimet e paguara nga tatimpaguesi, librat e TVSH, pasqyrat financiare të depozituara), si edhe çdo informacion tjetër të marrë nga palët e treta. Faktorët e Riskut duhet të përpunohen sipas profilit të biznesit, sipas fushës së aktivitetit (tregti, shërbime, prodhim, transport, hoteleri, etj.).
 - *Ndërhyrjet në Sistemin Elektronik të Riskut.* Strukturat dhe/ose inspektorët e administratës tatimore nuk duhet të ndërhyjnë rast pas rasti në Sistemin Elektronik të Riskut për të përcaktuar bizneset, subjekt i kontrollit tatimor. Nëse ndërhyrjet në Sistemin Elektronik të Riskut do të jenë domosdoshmëri, ato duhet të bazohen në kritere objektive të përcaktuara qartë në Udhëzimin Nr. 24. E njëjta vlen edhe për të përcaktuar frekuencën e kryerjes së ndërhyrjeve të tilla në mënyrë që të mos t’i lihet vend administratës tatimore për gjykim diskrecionar abuziv në përzgjedhjen e bizneseve subjekt i kontrollit tatimor.
 - *Proçedurat e auditimit elektronik.* Këto proçedura duhet të kryhen nga inspektorët në distancë duke shfrytëzuar informacionin e mbledhur më parë për tatimpaguesin nga strukturat e administratës tatimore dhe institucione të tjera publike ku përfshihen:
 - ✓ *Verifikimi i deklaratave të bëra nga tatimpaguesit në autoritetet doganore me deklaratat e depozituara në administratën tatimore;*
 - ✓ *Analizimi i pasqyrave financiare dhe i dokumenteve të tjera financiare i depozituar paraprakisht nga tatimpaguesi;*
 - ✓ *Analizimi paraprak i të dhënave të tatimpaguesve përpara vendimit për të propozuar nëse tatimpaguesi do të jetë subjekt i procedurave të kontrollit ose jo.*
3. Në nenin 81 të Ligjit Nr.9920 nuk përcaktohet ndonjë afat për njoftimin paraprak që duhet t’i dërgohet tatimpaguesve në lidhje me kontrollin tatimor (*Ref. Kontrolli i Plotë*). Ligji Nr.9920 dhe Udhëzimi Nr.24 në nenet respektive 81 të tyre, duhet të përcaktojnë një afat njoftimi paraprak prej 10 ditësh kalendarike në rastet e kontrollit tatimor, përveç rasteve të kontroleve në terren të cilat mund të bëhen pa njoftim. Kjo do të reduktonte vendimet abuzive dhe diskrecionale të inspektorëve dhe do t’u jepte kohë të arsyeshme në dispozicion tatimpaguesve të përgatishnin dokumentacionin e duhur të kërkuar si edhe alokimin burimet njerëzore të nevojshme në dispozicion të kontrollit tatimor. Ky ndryshim i propozuar do të ishte i rëndësishëm për tatimpaguesit e mëdhenj dhe do të kontribuonte në ndërtimin e një klime pozitive të të bërit biznes dhe të partneritetit biznes - administratë tatimore.

4. Në vijim të sa më sipër, ndryshimet e mëposhtme janë të nevojshme në nenet 81 të Ligjit Nr.9920 dhe Udhëzimin Nr.24 sa i përket elementeve që duhet të përmbajë Njoftimi për Kontrollin Tatimor.
- *Inspektori duhet të specifikojë në Njoftim dokumentacionin që do t'i kërkohet tatimpaguesit gjatë kontrollit tatimor.*
 - *Inspektori duhet të specifikojë në Njoftim personat që do të intervistojë/kontaktojnë gjatë Kontrollit Tatimor.*
 - *Inspektori duhet të specifikojë në Njoftim çdo sqarim/analizë për të cilat ai kërkon të ketë një input paraprakisht.*
5. Proçedura aktuale sipas së cilës Drejtoritë Rajonale të Tatimeve (DRT) kanë të drejtë të apelojnë në gjykatën administrative vendimet e DAT nuk është efektive dhe penalizon tatimpaguesit. Në këtë kuptim rekomadohet sa më poshtë vijon:
- 1) Shfuqizimi i paragrafit 3 të Nenit 109 të Ligjit Nr.9920. Vendimet e DAT, si organi më i lartë administrativ për të vendosur mbi çështjet e Apelimit, duhet të jenë automatikisht të detyrueshme për Drejtoritë Rajonale të Tatimeve dhe jo objekt i proçedurës së apelimit nga këto të fundit në Gjykatën Administrative.
 - 2) Ndryshime të Ligjit Nr.9920 të cilat mund të rrisin efektivisht pavarësinë e DAT dhe ndarjen e funksioneve të saj nga struktura e Drejtorisë së Përgjithshme të Tatimeve (DPT) duhet të konsiderohen si përparësi.
6. Alternativa e parashikuar për pagimin përpara kryerjes së Apelimit, të 100% të detyrimit tatimor mbetet ende një barrierë për biznesin për të filluar procedurat e Apelimit. Përveç “Garancisë Bankare” sikurse parashikuar nga neni 107 i Ligjit Nr.9920, tatimpaguesi duhet të legjitimohet për të filluar proçedurën e Apelimit, duke paguar vetëm 50% të detyrimit tatimor (pa përfshirë interesat). Sigurisht që interesat do të vazhdojnë të akumulohen mbi detyrimin e mbetur tatimor prej 50% ende të papaguar.
7. Ndryshimi i dispozitave lidhur me ri-kontrollin. Duhet të konsiderohet dhënia e një roli më aktiv të Avokatit të Tatimpaguesve gjatë kryerjes së proçedurave të ri-kontrollit tatimor të përshkruara në Nenin 85 të Ligjit Nr.9920. Rekomadohet që ri-kontrolli tatimor të kryhet nga administrata tatimore vetëm pasi më parë të jetë marrë miratimi nga ana e Avokatit të Tatimpaguesve. Në këtë kuptim, kompetencat e Avokatit të Tatimpaguesve sipas Ligjit Nr.9920 duhet të ri-dimensionohen, duke synuar të fuqizojnë rolin e Avokatit të Tatimpaguesve në proçedurat e kontrollit tatimor, duke ju dhënë kësaj garanci të mëtejshme bizneseve nga veprimet abusive të administratës tatimore.
- Për t'u miratuar brenda një afati të mesëm kohor:*
8. Adoptimi në nivelin më të lartë, në 90% të përzgjedhjes nga sistemi me bazë rrisht për të gjitha llojet e kontroleve, jo vetëm për rimbursimin e TVSH-së. Sistemi Elektronik i Riskut mund të përfshijë për përzgjedhjen automatike jo vetëm TVSH-në por edhe lloje të tjera të taksave (p.sh Taksa mbi të Ardhurat dhe Fitimin). Pavarësisht përpjekjeve të deritanishme të ndërmarra, DPT duhet të konsiderojë dhe **publikojë** një plan të menjëhershëm veprimi në këtë drejtim për 3 vitet e ardhshme.

b) Administrata Tatimore

Për t'u miratuar brenda një afati të shkurtër kohor:

1. Rekomandohet që inspektorë të specializuar tatimorë të emërohen bazuar në profilin e tatimpaguesit (tatimpagues të vegjël, mesëm dhe të mëdhenj) dhe sipas specifikave sektoriale. Gjithashtu, është e nevojshme përmirësimi i kapaciteteve të inspektorëve përmes trajnimeve vjetore dhe shpërblimit financiar të inspektorëve, në veçanti të atyre që punojnë në DAT dhe Drejtorinë e Tatimpaguesve VIP.
2. Megjithëse DPT publikon Vendimet e saj Teknike, dhe ndërkohë DAT ka filluar të publikojë së fundmi disa nga vendimet e saj, sërish ka interpretime të ndryshme të ligjeve dhe akteve nënligjore nga ana e strukturave brenda Administratës Tatimore dhe nëpunësve të saj në shqyrtimin e praktikave të njëjta. Shumë përgjigje zyrtare për tatimpaguesit janë të paqarta dhe të komplikuar. Sa më sipër mund të çojë në rritjen e perceptimit mbi praktikën korruptive.
 - 1) DPT dhe DAT duhet të konsiderojnë të rrisin kapacitetet në analizën ligjore dhe të unifikojnë praktikën e tyre, sikurse edhe të reflektojnë vendimet gjyqësore të formës së prerë të Gjykatave për çështje të ngjashme;
 - 2) DPT duhet të përgatisë dhe të publikojë në faqen e saj zyrtare në internet Komentarin Vjetor të Çështjeve të Trajtuar. Qëllimi i këtij dokumenti duhet të jetë konsolidimi dhe unifikimi i qëndrimeve të ndryshme për të njëjtat praktika.
3. Inspektorët tatimorë duhet të dokumentojnë dhe t'ju vendosin në dispozicion tatimpaguesve gjetjet gjatë inspektimit dhe kontrollit tatimor. Megjithëse, kjo është e parashikuar shprehimisht në Ligj, kjo sërish mbetet një problematikë për biznesin dhe kështu masa administrative duhet të merren për inspektorët që nuk përmbushin këtë detyrim ligjor. Sanksione konkrete duhet të parashikohen për punonjësit e strukturave të administratës tatimore në rastin kur kryejnë kundërvajtje administrative.
4. Kontrollat tatimore mbi bazën e analizës së riskut duhet të kryhen në grupe prej 2 ose 3 inspektorësh, veçanërisht në kontrollat e ushtruar në bizneset VIP dhe ato kontrolle me natyrë komplekse.

Për t'u miratuar brenda një afat të mesëm kohor:

5. Të rritet ekspertiza e inspektorëve përmes trajnimeve të vazhdueshme në fushën e tatimeve dhe kontabilitetit nga organizata profesionale dhe të fushës të tilla si IEKA, dhe kompani të tjera kombëtare/ ndërkombëtare me emër në fushën e tatimeve dhe të kontabilitetit.
6. Administrata tatimore duhet të kryejë trajnime të përbashkëta të inspektorëve tatimorë dhe bizneseve mbi baza sektoriale.

c) Transparenca dhe Rritja e Ndërgjegjësimit

Për t'u miratuar brenda një afati të shkurtër kohor:

1. Publikimi i raporteve vjetore të DPT dhe DAT si mjet i rritjes së standardeve të transparencës me publikun;
2. Vendimet e DAT duhet të publikohen në mënyrë sistematike (duke siguruar mbrojtjen e të dhënave konfidenciale);
3. Faqja zyrtare në internet duhet të ofrojë informacion të aksesueshëm edhe në gjuhën angleze;
4. Të sigurohet akses 100% në përdorimin e faqes së internetit.

Për t'u miratuar brenda një afati të mesëm kohor:

5. Qëndrueshmëria e paketës fiskale dhe e procedurave tatimore, nëpërmjet kryerjes së konsultimeve publike në mënyrë që ndryshimet të kuptohen paraprakisht nga biznesi dhe të reflektohen në planet e tyre të biznesit.
6. Zhvillimi dhe publikimi i një programi vjetor komunikimi me shoqatat e biznesit sipas sektorëve të biznesit në lidhje me problematikat e legjislacionit dhe procedurat tatimore.
7. DPT duhet të konsiderojë zhvillimin e një procedure në sistemin e saj për njoftimin elektronik të tatimpaguesve (p.sh nëpërmjet njoftimeve pop-up) në lidhje me ndryshimet në legjislacionin tatimor. Kjo është veçanërisht e nevojshme për bizneset e vogla dhe të mesme të cilat nuk kanë burimet e duhura njerëzore për të ndjekur ndryshimet e shpeshta në legjislacionin tatimor.

B. DRAFT-LIGJI MBI FALIMENTIN

1. Finalizimi i draft-ligjit “Mbi Falimentimin” dhe kalimi e tij në Kuvendin e Shqipërisë, në kuadrin edhe të zgjidhjes së problematikës me kreditë e këqija.

-MBLEDHJA NR. 3-

A. INFORMALITETI:

SFIDË E PËRBASHKËT QEVERI-SIPËRMARRJE

Rekomandimet janë orientuar në pesë shtylla kryesore të detajuara në vijim:

a) Reformë Formalizimi-Partneritet Me Biznesin

Rekomandim 1 – afatshkurtër

Përgatitja dhe miratimi nga Këshilli i Ministrave i një Strategjie të mirëfilltë kundër ekonomisë informale mbi bazën e analizave sektoriale, që konsideron punën e deritanishme dhe krijon imazhin e një angazhimi serioz në afatgjatë të Qeverisë.

Dokumenti të shoqërohet me një plan veprimi, me qasje sektoriale, afate kohore dhe institucione përgjegjëse të mirëpërcaktuara, të konsultuara dhe bashkërenduara me përfaqësuesit e biznesit.

Dokumenti të publikohet dhe procesi i hartimit të jetë transparent dhe gjithëpërfshirës. Formalizimi të jetë gradual dhe mbështetet në një platformë me rregulla të qarta për biznesin. Kjo për faktin sepse sektorë të ndryshëm kanë specifika të ndryshme fiskale dhe sociale që ndikojnë nivelin e informalitetit, p.sh. sektori i energjisë apo sektori bankar janë më tepër formalë dhe të rregulluar në krahasim me agrobiznesin ku vihet re një shkallë e lartë e informalitetit.

b) Sistem Tatimor i Përgjegjshëm Kundrejt Formalizimit

Rekomandim 2 – afatmesëm

Rivlerësim dhe analizë e sistemit fiskal aktual (barra dhe politika) nëse dekurajon apo inkurajon formalizimin mbi bazën e elementeve të mëposhtëm:

a) *Debati mbi pragun e TVSH/Tatim Fitimi*

Ekspertë fiskalë dhe shumë sipërmarrje rekomandojnë për rishikimin në tendencë ulje të pragut të TVSH-së për të mos shkëputur zinxhirin e saj, ndërsa të tjerë nuk shikojnë pragun e TVSH si problem, por vendosin theksin në përsosjen e administrimit tatimor. Pragu i Tatim Fitimit për efekt të zbatimit të shkallëzuar të tij në varësi të të qenit biznes i madh/biznes i vogël duhet të garantojë trajtim të drejtë të tatimpaguesve dhe jo të krijojë hapësira për shmangie tatimore. Ndërkohë, vëmendja duhet të përqëndrohet tek thjeshtimi i procedurave të pagesave në tatime dhe dogana, nivelet e përdorimit dhe efektivitetit të kasave fiskale (turizëm, bujqësi, etj.) analizën dhe dokumentimin e firove apo edhe tatimin e të ardhurave, të zbatueshëm në varësi të profesioneve. Përshkallëzimi i penalteteve apo edhe gjobave dhe perceptimi i korrupsionit që shoqërohet me to, kërkojnë një analizë më të thelluar dhe me kostot dhe përfitimet e ndërsjellta.

b) *Incentiva që mund të shoqërojnë luftën ndaj informalitetit*

- Lehtësira fiskale për sipërmarrjet e reja, ato që riinvestojnë në një shumë të caktuar fitimet, sipërmarrjet që punësojnë një numër të caktuar apo edhe për ato sipërmarrje që kryejnë aktivitetet në zona të pazhvilluara. Të shikohet mundësia e zbatimit të tatimeve të diferencuara në zona të caktuara të vendit.
- Vlerësim mbi efektivitetin e çmimeve të referencës në dogana, nëse janë shkak për kontrabandë dhe evazion. Heqja e çmimeve të referencës identifikohet nga sipërmarrjet si një incentivë potenciale si p.sh. nga importuesit e pllakave, të materialeve të ndërtimit, veshjeve etj.
- Incentiva të qarta për konsumatorin për marrjen e kuponit tatimor, duke mundësuar përfitime të drejtpërdrejta nga deklarimi i të ardhurave vjetore.
- Në bujqësi skema e subvencioneve nuk është mjaftueshëm nxitëse për formalizim sepse arrin vetëm tek një kategori e kufizuar fermerësh. Sugjerohet forcimi i skemës aktuale për incentivimin e tyre nëpërmjet rimbursimit të TVSH-së. Në sektorin e verërave për shkak të numrit të madh të liçencave dhe lejeve të nevojshme apo në sektorët e bimëve medicinale dhe përpunimit të qumështit, situata është më e komplikuar dhe kërkon analizë më të thelluar.

Rekomandim 3 – afatshkurtër

Thjeshtim i burokracive administrative duke synuar reduktimin e numrit dhe kohës së kryerjes së pagesave në veçanti për biznesin e mesëm, të vogël dhe mikro, dhe vendosja në dispozicion të tatimpaguesve të shërbimeve inovative, si p.sh. Pagimi i taksave dhe tatimeve online duke përdorur shërbimet financiare jo-bankare etj. Parë në këndvështrimin se 90% e bizneseve janë mikro dhe ka një nivel shumë të ulët të ndërgjegjësimit dhe njohurive financiare të bizneseve, këto masa do të jenë shumë lehtësuese.

Rekomandim 4 - afatshkurtër

Rritja e përgjegjshmërisë së administratës për t'ju përgjigjur reformës së formalizimit nëpërmjet:

- a) transparencës së investimit dhe përshpejtimit në modernizimin e teknologjisë së informacionit si p.sh. mirëfunksionim i sistemit të ri të tatimeve dhe sistemit i të riskut që duhet t'i paraprijnë aksioneve në terren duke rritur kështu besueshmërinë e publikut.
- b) specializimi i administratës, veçanërisht asaj tatimore dhe doganore
- c) struktura të shpejta efektive apelimi dhe këshillimi, dhe përgatitjes së komentarëve dhe manualeve për inspektorët dhe sipërmarrjet lidhur me të drejtat dhe detyrimet e ndërsjellta.

c) Sistemi Rregullator, Mbështetës i Formalizimit

Rekomandim 5 - afatmesëm

Reforma për formalizim duhet të ketë si objekt edhe lehtësimin e barrës administrative për tatimpaguesit duke nxatur pajtueshmërinë me sistemin tatimor dhe sistemin rregullator dhe një standard më të lartë të të mirave dhe shërbimeve finale në aspektet e mëposhtme:

- a) Përmirësimi i infrastrukturës së institucioneve publike në drejtim të aplikimit të sistemeve online dhe rritje e shkëmbimit të informacionit në kohë reale. Konkretisht, koordinimi online i Inspektoriateve Shtetërore dhe shkëmbimi i informacionit mbi kontrollet mbi biznesin por edhe regjistrimin e koordinuar të aktiviteteve private si psh, QKR, Tatimet, Zyrën e Punës, dhe Inspektoriatet e tjera (p.sh. AKU, Inspektoriat i Mjedisit etj.) apo Drejtorinë e Përgjithshme të Doganave për importet e lëndëve të para (sidomos ato në agro-industri).
- b) Kategorizim i saktë i profesioneve si në aspektin ligjor dhe administrativ dhe harmonizim i tyre ndërmjet QKR, Tatimeve dhe INSTAT për të mos krijuar konfuzion tek tatimpaguesi dhe diferenca në trajtim nga administrata tatimore, si psh. rasti i profesioneve të lira.
- c) Unifikimi i strukturave të hetimit dhe kontrollit të Administratës Tatimore dhe Doganore për të mundur një kontroll dhe zbulim efektiv të shmangieve tatimore, por edhe shkëmbim informacioni dhe ekspertize.
- d) Njohja e Kartës Teknologjike për operacione të caktuara, sidomos në agro-industri dhe rakordimi me Administratën Tatimore për njohjen e firove përkatëse.

- e) Përcaktim i qartë ligjor i tregjeve të shumicës dhe pakicës për të shmangur kalimin nga një status në një tjetër. Të përcaktohet qartë definicioni i ambulantit. Ripërcaktim i funksioneve të kontrollit ndaj tyre nga institucionet qendrore dhe lokale.
- f) Të mundësohet lidhja e NIPT-it të fermerit me regjistrin elektronik të tokës dhe regjistrin elektronik të kafshëve, etj.
- g) Formalizimi në bujqësi duhet t'i paraprijë përfundimi i regjistrimit të tokës, formalizimi i tregut të tokës, regjistrimi i fermave dhe gjësë së gjallë dhe përmirësimi i statistikave zyrtare.
- h) Rritja e kapaciteteve dhe funksioneve koordinuese të institucioneve përgjegjëse në varësi të Ministrisë së Bujqësisë së Zhvillimit Rural dhe Administrimit të Ujërave që vendosin dhe monitorojnë standartet dhe cilësinë e zinxhirit në agro-industri nga lëndët e para, ndihmëse deri tek produkti final.

Grafikët e Teknologjisë dhe Standardet në Përpunimin e Qumështit

Është e nevojshme që disa grafikë të teknologjisë dhe standarde të përgatiten/përditësohen, miratohen dhe zbatohen. Procesi duhet të përfshijë MBZHRAU, ASU, Qendrat e Transferimit të Teknologjisë Bujqësore (QITB), Autoritetet veterinarë, operatorët e mbarështimit artificial, furnizuesit e inputeve, OJQ-të përkatëse, etj. Disa prej grafikëve kryesorë të teknologjisë duhet të përfshijnë:

1. Ndërtimin e hambarëve
2. Ndërtimin e magazinave të foragjereve
3. Ndërtimin e magazinave për pajisjet mekanike
4. Ndërtimin e hapësirave për përpunimin e qumështit.
5. Standardet e qumështit dhe standardet e përpunimit të qumështit
6. Humbjet e pritshme nga proceset teknologjike
7. Mbetjet nga barnat veterinarë

Rekomandohet që çdo degë e sektorit të blegtorisë dhe nënprodukteve të qumështit duhet të nxjerrë një listë të mallrave, shërbimeve, operacioneve që kërkojnë ndërhyrje për përgatitjen/përditësimin e grafikëve të teknologjisë dhe standardeve për zbatim, të pasuara nga propozimet e përgatitura nga grupet e punës të ekspertëve.

Rekomandim 6 - afatshkurtër

- a) Të konsiderohet *bashkëpunimi i mëtijshëm me institucionet financiare bankare dhe institucionet financiare jo-bankare* në kontekstin e strategjisë së formalizimit dhe përfitimeve të tij. P.sh. institucionet e mikrokredisë mund të luajnë rol të rëndësishëm për uljen e ekonomisë informale veçanërisht në zonat rurale në të cilat ato kanë akses më të madh.

- b) Ndryshimet e fundit në kanalizimin e pagesave për fermerët nga grumbulluesit nëpërmjet sistemit bankar kërkojnë një analizë më të thellë mbi pragun dhe kategorinë e fermerëve që duhet të kalojnë nëpërmjet sistemit bankar në kontekstin kur popullsia rurale ka akses shumë të kufizuar në sistemin bankar dhe kur kostot e shërbimeve të këtij të fundit janë të larta.
- c) Inkurajimi i transaksioneve bankare dhe pagesave elektronike si p.sh. nëpërmjet PoS sidomos në tregti dhe shërbime. Zbatimi nga administrata tatimore i parashikimeve ligjore ekzistuese që nuk detyrojnë pajisjen me kasë fiskale në rastin kur tatimpaguesi nuk kryen arkëtime *cash*, ndihmon bizneset e vogla duke reduktuar kostot. Për këtë qëllim Ministria e Financave dhe Drejtoria e Përgjithshme e Tatimeve duhet të unifikojnë interpretimet lidhur me raste të tilla.

e) Konsultim, Transparencë dhe Edukim

Rekomandim 7 - afatshkurtër

- Të zbatohet Ligji Nr. 146/2014 “Për Njoftimin dhe Konsultimin Publik” i cili rregullon procesin e njoftimit dhe të konsultimit publik dhe paraprak të projektligjeve, projekt dokumenteve strategjike kombëtare dhe vendore, si dhe politikave me interes të lartë publik.

Rekomandim 8 - afatmesëm

- Programet e granteve dhe kreditimit të Qeverisë dhe Donatorëve mund të luajnë një rol shumë të rëndësishëm në ndërgjegjësimin dhe këshillimin për formalizim të grupeve të caktuara të sektorit privat p.sh. 2-3 vitet e para duke mbështetur aksionin e Qeverisë. Konkretisht, rekomandohet që skemat e subvencioneve qeveritare duhet të çojnë në rritjen e gatishmërisë dhe interesit të fermerëve për formalizimin dhe veprimin në përputhje me standardet e sigurisë ushqimore. Kështu, skemat e subvencioneve qeveritare për sektorin e qumështit duhet të bazohen në volumin dhe cilësinë e produkteve.
- Sugjerohet që në bujqësi të ofrohet më shumë këshillim dhe ndërgjegjësim për fermerët. Të konsiderohet krijimi i një strukture të ndërmjetme që të ofrojë asistencë dhe informacion për fermerin për regjistrim dhe përfitimet e formalizimit me ndihmën e donatorëve ose të Qeverisë.
- Organizimi i fushatave ndërgjegjësuese të targetuara në bashkëpunim edhe me shoqatat e biznesit apo partnerë të tjerë privatë si institucionet e mikrokreditimit në zonat rurale.
- Vlerësim publik për bizneset e rregullta në vite apo edhe nëpërmjet shkëmbimit të eksperiencave nëpërmjet Administratës Tatimore me biznese të tjera.